

Den rødhårede Liotr – og andre arkæologiske oplevelser med Jens Rosing

Tekst og fotos: Bjarne Grønnow

Jens i sit rette element, spejdende efter rener i det vestgrønlandske indland. (Aasivissuit 1990).

Vi raster i pashøjden mellem Umiivik og Nipaatsoq inde i Ameralikfjordens bagland. Vi ligger i lyngen omkring et sten-sat ildsted, der udsender skyer af revling-krydret røg. Snart pulser dampen ud ad tuden på den lille, begsorte kedel, og det

er tid til et af Indlandets mirakler: Jens' kaffe fra 1864. Godt med bønner i kedlen, så et kraftigt opkog, låget lettes med en pind, og ned med fiskeskindet («samlers grumset»). Jens skænker op, og et par terninger rentalg til kaffekruset følger

Nordbogården Nipaatsok efter udgravningerne i 1977. Boligrummene ligger i gårdens vestlige del (til højre på luftfotografiet) og resterne af staldene i den østlige del. (Nipaatsok 1977).

med. Ligeså en forsvarlig håndfuld kandisklumper til styrkelse af tænderne.

Mens vi suger kaffen ind gennem kandissen vokser den helt rigtige stemning til gode historier frem. Og Jens fortæller. Han giver landskabet omkring os liv og sjæl: fra pashøjden ser vi eskimoiske renjægere vandre os i møde fra fjordsiden, mens Nipaatsok – dét sted, som vi lod bag os som et arkæologisk udgravningsfelt – nu er et stort gårdsanlæg med norrøne indvånere, kvæg, geder og får og grønne høslet-enge.

Sådanne stunder med Jens Rosing, hvor han gennem fortællingen giver liv til øde landskaber og arkæologiske levn, er blandt mine første og dyrebareste oplevelser som arkæolog i Grønland. Jens' fantastiske evne til at fortolke og inspirere er en af de vigtigste grunde til, at jeg og flere andre forskere af den yngre generation elsker grønlandsarkæologien af hele hjertet.

Men jeg vil dykke lidt ned i dagbøgerne fra for snart 20 år siden for at uddybe

beretningen om Jens som arkæolog, inspirator og historiefortæller:

Den store nordbogård, Nipaatsok, i indlandet syd for Ameralikfjorden var af Jørgen Meldgaard fra Nationalmuseet udpeget som et af de anlæg, der skulle udgraves i forbindelse med det omfattende Inuit-Nordbo-projekt. Ideen var gennem arkæologiske udgravninger at belyse mødet mellem de første Inuit fra Thulekulturen og Nordboerne – et møde som i Vesterbygden formodes at have fundet sted omkring år 1300. Grønlands Landsmuseum og Nationalmuseet var samarbejdspartnere om dette projekt i 1976-77. Jeg havde den lykke at deltage i udgravningerne på Nipaatsok som assistent for Claus Andreasen, den daglige udgravningsleder, og for Jens Rosing, der dengang var leder af Landsmuseet. Sommeren 1977 blev for mig et forrygende første møde med grønlandsarkæologien – og med Jens, der her i Godthåbsfjordens vidtstrakte indland var på hundrede procent hjemmebane.

Nordbo-gården ved Nipaatsok var en »centraliseret gård«, hvor alle stalde og bolig- og værkstedsrum var sammenbygget til ét stort anlæg omgivet af en tyk, isolerende tørvemur. Arkæolog-holdet havde i 1976 undersøgt staldene i gårdens østlige del, men nu, året efter, var det vor opgave at udgrave gårdens boligrum.

Det var unægtelig noget af et slid i starten at afgrave græstørven, der siden gårdens endeligt for 700 år siden havde dækket gårdstomten som et tykt, filtret tæppe. Men da vi i de næstfølgende uger med murskeerne afdækkede rum for rum i gårdens vestparti, forvandlede rutinearbejdet til et arkæologisk eventyr. Det

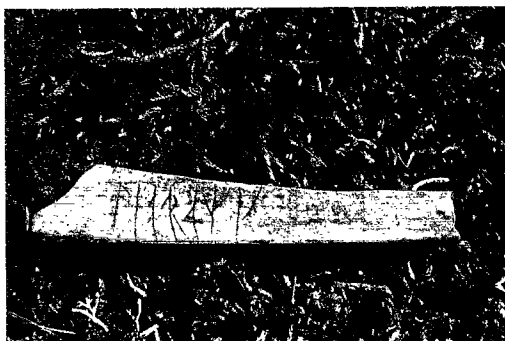
var Jens, der var fortolkeren og fortælleren, og han udviklede for os en saga om livet på nordbogården ved Nipaatsok – en saga, der hver dag nåedes af nye fund og arkæologiske iagttagelser i tomten og af indtryk fra det fantastiske landskab ved det store smeltevandsdelta.

Det var i starten noget af et kulturchok for mig som en ung, lidt for nøgtern arkæologistuderende med naturvidenskabelige tilbøjeligheder at grave sammen med Jens. Fagarkæologer graver i kvadratmeterfelter og i profilsnit og skraber sig forsigtigt og systematisk med skeen gennem disse analytiske enheder – indmålende og noterende, oftest i behersket ro. Jens graver som han fortæller: indlevet og utvungent, med tæft for timing og en kaskade af højlydte kommentarer til hvert nyt fund, egne som andres. Selv den undseeligste knoglesplint eller træspån, der måtte dukke frem bliver tolket og sat ind i en større sammenhæng med det samme. På Nipaatsok-udgravningen byggede Jens nærmest gården op og befolkede den for øjnene af os unge studerende. Det var forfatteren og kunstneren bag »Ting og Undere i Grønland«, der her havde skiftet pen og blok ud med en graveske.

Storbonden på Nipaatsok-gården hed Liotr. Sådan læste vi i hvert fald en runeindskrift på skaftet af en »kødgaffel«, der blev fundet i gårdens hal. Denne rødhårede Liotr – Jens fandt en tot rødthår i gulvlaget – blev derfor hovedpersonen i Jens' beretninger. Liotr og hans familie havde efterladt mængder af affald og itubrudte og tabte redskaber på gulvene i gangen og boligrummene – masser af baggrundsstof til Jens' fortælling.

Jens udgraver den snævre, centrale gang i gårdsanlægget. Rentakken er en del af den nu nedstyrkede, tagbærende konstruktion.

I et af boligrummene fandt vi skaftet til en kødgaffel med den runeindskrift, der gav navn til gårdejeren: den brave nordbo, Liotr.

Gulvlagene i gangen gemte mange spændende fund, som Jens' graveske afslørede – bl.a. små spillebrikker og figurer af hvalrostand forestillende isbjørn og hvalros.

Jeg husker især de dage, hvor vi udgravede gårdens fadebur. Jørgen Meldgaard havde her ved en prøve-udgravning i 1950'erne fundet en tøndebund med spor af skir – et syrnet mælkeprodukt – og heri et antal skeletter af mus, der var plumpet i tønden. Det gav jo »blod på tanden« til at udgrave fadeburet i sin helhed. Jens fandt masser af knogler i gulvlaget, og det blev til en fortælling om det stopfyldte fadebur: der var rester af rensdyr- og fårekøller, okseeskank, ryper, ørred og blåmuslinger – og ammassatter, der lå rygrad ved rygrad som sild på dåse. Alle disse gode sager, som Liotr og hans folk havde måttet efterlade ved gårdens endeligt.

Det var også Jens, der med sin ivrigt arbejdende ske udgravede den smalle, centrale gang, der forbandt de fleste rum i Nipaatoq-gården. I gangens fedtede kulturlag fandt Jens en hel samling sager af hvalrostand: skakbrikker, små dyre-

figurer, knivskafter og bæltespænder. Dette gav Jens anledning til vældige beretninger om Liotr's fangstture til Nordsetur.

Gangen var iøvrigt slemt sammenstyrtet, og det var næsten umuligt i dette kaos af nedfaldne tørv og vægsten at lokalisere døråbningerne gennem den metertykke mur ind til de mange stald- og boligrum på hver side af gangen. Jens, for hvem tomtens plan naturligvis stod lysende klart allerede inden, vi startede udgravningerne, lokaliserede snart en af de savnede døråbninger og lod sin graveske styre derefter. Dette resulterede i et gedigent hul i tørrevæggen og en mild reprimande fra udgravningslederen.

Jens lod sig naturligvis ikke ryste af denne detalje. Tværtimod, han fandt snart efter »systemnøglen« til døråbningerne i de nu sammenstyrtede mure. Eller rettere, han **følte** sig vej frem med fingerspidserne: sine steder var de udragende hjørner på gangens vægsten glatte. Det var gårds-folkenes grove kjortler og kofter, der havde slidt stenene, netop dér hvor man for 700 år siden dagligt drejede skarpt om hjørnerne! Ansporet af Jens fik vi således følt os frem gennem murenes kampesten og snart var samtlige døråbninger i den sammenfaldne gårds-tomt lokaliseret.

Jens var især optaget af en sten i væggen ved døren ned til fadeburet. Denne sten havde et grimt udragende hjørne lige i skinnebeshøjde. Hjørnet var helt blankslidt, og Jens greb selvfølgelig denne enestående chance til at lancere historier om Liotr's uheldige natlige ekspeditioner i tranlampens skær til gårdens fadebur.

Jens afdækker ildstedet midt i Nipaatsoq-gårdens hal og vævestue.

Sidenhen har jeg og generationen af yngre grønlandsarkæologer nydt godt af Jens' indsigt og venskab. Jeg har haft glæden af at være sammen med Jens flere gange »i felten«, blandt andet i Melvillebugten (Thule-distriktet) og på Aasivisuit i Søndre Strømfjords indland. Her kunne Jens genoptage sine »Tanker ved et Viftested« (Tidsskriftet Grønland 1958) og med os dele sin store erfaring indenfor rensdyr og rensdyrjagt gennem

tiderne. For fem år siden vendte vi iøvrigt tilbage til dette kapitel af »Søndre Strømfjords Saga« (Tidsskriftet Grønland 1958). I 1990 var Jens en entusiastisk gæstelærer for de 20 studerende fra Ilisimatusarfik og Københavns Universitet, der deltog i mit feltkursus i arkæologi.

I min skuffe ligger en notesbog med alskens skitser og ideer, som Jens har delt med mig gennem årene. Disse »arkæologiske og kulturhistoriske guldgruber« drejer sig ofte om tolkningen af fundene fra den 4500 år gamle Qeqertasussukboplads i Disko Bugt (se særnummer af Tidsskriftet Grønland 1990, 4-7). At vi nu kan tolke og funktionsbestemme Saqqaq-kulturens »ukendte redskaber« fra en fjern palæoeskimoisk fortid er i høj grad resultat af mangt en inspirerende snak med Jens. Hvor er det befriende at høre Jens' friske bud på et besynderligt redskabs-fragment, når man selv efter timers studier har fortabt sig i detaljer og har fået samme synsfelt som mikroskopet.

Når man snakker arkæologi med Jens mærker man straks hans dybe indsigt i nordboernes forlængst forsvundne livsform og, naturligvis, hele den eskimoiske verden. Der er videnskabelig erkendelse og syv årtiers egen solid erfaring bag tolkningerne. Jens lærer os at skue ud over de snævre normer for arkæologisk tolkning: at bruge ikke blot tørre udgravningsdata, men også fantasi og indlevelse som en uløselig del af den arkæologiske forskning i Grønland.